Отримано: 9 березня 2018 р.

Прорецензовано: 12 березня 2018 р.

Прийнято до друку: 15 березня 2018 р.

e-mail: kolga1512@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-1(69)/1-175-177

Каніболоцька О. А. Методика формування компенсаторної компетенції студентів-філологів у вищій школі. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 1(69), ч. 1, березень. С. 175–177.

УДК:811.11:8162:579.798

Каніболоцька Ольга Анатоліївна,
Запорізький національний університет, м. Запоріжжя

МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ КОМПЕНСАТОРНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ СТУДЕНТІВ-ФІЛОЛОГІВ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Стаття присвячена дослідженню питання формування іншомовної стратегічної компетенції студентів мовних вузів у процесі вивчення основної іноземної мови. Аналізується процес розвитку та інтенсифікації іншомовної комунікативної компетенції на основі самостійного збагачення мовного досвіду студентів.

Ключові слова:*іноземна мова, іншомовна комунікативна компетенція, компенсаторна компетенція, компенсаторні стратегії та навички.*

Каниболоцкая Ольга Анатольевна,
Запорожский национальный університет, г. Запорожье

МЕТОДИКА ФОРМИРОВАНИЯ КОМПЕНСАТОРНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ СТУДЕНТОВ-ФИЛОЛОГОВ В ВЫСШЕЙ ШКОЛЕ

Статья посвящена исследованию вопроса формирования иноязычной стратегической компетенции студентов языковых вузов в процессе изучения основного иностранного языка. Анализируется процесс развития и интенсификации иноязычной коммуникативной компетенции на основе самостоятельного обогащения языкового опыта студентов.

Ключевые слова: *иностранный язык, иноязычная коммуникативная компетенция, компенсаторная компетенция, компенсаторные стратегии и навыки.*

Olga Kanibolotska,
Zaporizhzhya National University, Zaporizhzhia

METHOD OF COMPENSATORY COMPETENCY FORMINGOF STUDENTS IN THE HIGH LANGUAGE SCHOOL

The work deals with the problems of the formation of the compensatory competence of the students in the universities.Compensatory competence is an essential component of communicative competence and serves as one of the goals of education in the university. Compensatory competence refers to the ability of the individual to withdraw from difficult situations because of lack of communication or speech language resources through the use of compensatory strategies and skills. Identifying a list of compensatory strategies and skills was one of the main objectives of the study, which was resolved by the analysis of research. In this paper an attempt of system analysis method of forming compensatory competence in the comprehensive study of a foreign language in high school was made. Compensatory linguistic competence determines the strategy of the speaker in case of deficiency of language and speech resources is impossible without communication process. The major terms of the formation of compensatory competencies are focused complex formation compensatory skills as part of a single strategy; subsequent transition to other types of strategies based on learned skills; before connecting language skills while working on data skills.

Key words: *foreign language, communicative competence, competence compensatory, compensatory strategies and skills.*

Вимога спілкуватися однією офіційною мовою Європейського Співтовариства ставить перед дидактикою іноземної мови нові завдання. Ці завдання викликані новим, більш широким розумінням комунікативної компетенції: необхідність шукати нові методи, варіантні рішення, вчити учнів пристосуванню в мінливому середовищі, необхідність дати учневі набір універсально застосовних основних компетенцій, які були б не тільки результатом навчання, але стали б джерелом подальшого їх розвитку, пов'язаного з передбачуваною багатомовністю і мультикультурністю майбутніх громадян Європи. Описуючи комунікативні здібності та вміння студента, надаємо характеристику лінгвістичної, дискурсивної, соціальної, соціокультурної і стратегічної компетенцій. При описі цілей навчання вважається необхідним характеризувати і компенсаторні стратегії, які є складовою частиною стратегічної компетенції. Саме стратегічна компетенція вчить шукати нові варіантні рішення, пристосовуватися, змінювати свою комунікативну поведінку у зв'язку з ситуацією, управляти процесом комунікації та планувати весь комунікативний акт. І. Бім у цьому зв'язку каже про компенсаторну компетенцію таке: «Що стосується компенсаторної компетенції (далі КК), то її формування передбачає розвиток здатності і готовності долати дефіцит своїх іншомовних знань, навичок, а саме: 1. вміти при незнанні якого-небудь слова замінити його синонімом чи описом поняття, 2. вміти переструктурувати своє висловлювання..., 3. вміти «не зациклюватися» на незнайомому та інше» [1, с. 78]. Існує цілий ряд мовних і мовленнєвих умінь, наприклад, мовна і екстралінгвістична здогадка, компенсація мовного дефіциту, робота зі словником, які необхідно розвивати і зміцнювати в процесі засвоєння іноземної мови. У студентів повинні бути сформульовані загальні вміння, що дозволяють їм вступати в комунікацію в тих ситуаціях і умовах спілкування, до яких вони не були спеціально підготовлені.

У науковій літературі, а також у підручниках досі приділялося цьому питанню мало уваги. Наразі проблема компенсаторних стратегій, прийомів, технік при навчанні іноземних мов стає актуальною. Потреба застосування компенсації ви-

никла у зв'язку з роботою над різними стандартами, тестами, при спробі реалізувати в них ідею рівневого підходу до навчання іноземної мови. Розробляється базова комунікативна компетенція іноземців з метою забезпечення спілкування при обмеженості мовних засобів. Про компенсаторні стратегії говорять також у зв'язку з розробкою цілей навчання іноземної мови, створюється базовий курс навчання іноземної мови, який міг би забезпечити учням оволодіння елементарною комунікативною компетенцією. Мова йде про ситуацію, коли від студента вимагається, щоб він був здатний вирішувати навіть найскладніші комунікативні ситуації, але з використанням обмежених мовних засобів. Тому передбачається, що розвиток кожного виду мовного вміння буде комунікативно достатнім. Йдеться про складне вміння винахідливо виражати думку з урахуванням комунікативної достатності, а не мовної точності. Крім грунтовно засвоєної мовної бази необхідно засвоїти і компенсаторні стратегії, які набуваються лише на основі систематичного тренування. Компенсацію мовного дефіциту можна реалізувати за допомогою і вербальних, і невербальних засобів. При компенсації вербальними засобами використовуються різні компенсаторні техніки і прийоми, наприклад, субституція, редукція, перифраз. Наведені прийоми потрібно закріплювати, приділяти їм увагу в підручниках в системі приватних і комплексних вправ, щоб домогтися автоматизації їх застосування.

У діалозі можна звернутися за допомогою до партнера, можна внести поправку у свою мову, коригувати її, ідентифікувати річ прямою вказівкою. У разі, якщо учень не знає правила мовного етикету, він повинен навчитися попросити, запитати, як це прийнято, посилатися на звичаї і мовний етикет своєї країни, вміти вибачитися за незнання прийнятих норм мовної поведінки. Студент у ролі мовця може уповільнити темп мови, вживаючи вирази, що дають йому час продумати наступну частину висловлювання.

На письмі студент може вжити план, малюнок, цифрове позначення. Незнання може висловити і за допомогою виразів, наприклад, «Я не знаю точно, як це пишеться». Крім того, необхідно навчити студентів користуватися різними словниками та довідниками.

При слуханні студент повинен вміти не «зациклюватися» на незнайомому, наприклад, коли щось незрозуміло при аудіюванні, а продовжувати слухати, щоб з контексту зрозуміти найсуттєвіше. Він повинен вміти допомогти собі домогтися розуміння за допомогою уточнюючих питань, прохання повторити, пояснити та інше.

При читанні студент повинен, наприклад, вміти здогадуватися про семантику на основі аналогії, похідного слова, контексту; бути спроможним користуватися словниками і знаходити значення незнайомих слів; уміти передбачати зміст тексту за його назвою, жанром, призначенням, ситуативною закріпленістю, вміти здогадуватися про спеціальну інформацію в тексті, використовуючи свої знання, а також попередній досвід читання подібних текстів рідною мовою.

У сучасній науковій літературі можна зустрітися, крім компенсації незнання мовних засобів, і з тим, що необхідністю є застосування компенсаторних стратегій і для подолання психологічних труднощів при спілкуванні, як наприклад, пам'ять, розгубленість, зайва зосередженість на очікувану реакцію співрозмовника, «так стимулювання мовної діяльності студентів, розвиток окремих тактик і стратегій робить можливим керувати процесом оволодіння іноземною мовою, долати труднощі і одночасно робить загальний розвиваючий вплив на особистість студента» [2, с. 18].

Компенсаторні стратегії не є перевагою засвоєння іноземної мови, вони мають широке застосування також у рідній мові, тому викладачі іноземної мови можуть спиратися на вже існуючий досвід і далі розвивати ці вміння. Чим більше уваги буде приділятися розвитку цих загальних умінь у рідній мові, тим легше будуть студенти засвоювати іноземну мову. Компенсаторні стратегії повинні стати невід'ємною складовою частиною навчальних стратегій, вони могли б інтенсифікувати і полегшити засвоювання іноземної мови. З огляду на те, що компенсаторні стратегії є загальними універсально застосовуваними вміннями, вони можуть зіграти значну роль у формуванні компетенції студентів.

Аналіз сучасних підручників для мовних вишів показує, що стратегічному компоненту вивчення мови приділяється в них дуже мало уваги. Зазвичай підручники в більшості випадків націлені на перевірку розуміння прочитаного та на формування лексичних навиків, а не на розвиток здібностей вирішувати проблеми в комунікації. Внаслідок цього важливою є розробка методики, направленої на формування компенсаторних стратегій у студентів мовного вишу. Зарубіжні дослідники в основному торкаються складанням та уточненням переліків компенсаторних стратегій, освітлення результатів проведених експериментальних досліджень. Питання щодо практичного застосування розроблених переліків, власне методика формування компенсаторних стратегій залишаються поза полем зору вчених. Суперечливим є також практичне питання про доцільність вивчення стратегій. Тому питання, пов'язані з формуванням компенсаторних стратегій, не знайшли належного висвітлення. Таким чином, недостатня теоретична та практична розробленість проблеми, а також значущість цього питання для вивчення визначає актуальність нашого дослідження.

В основу формування КК покладено комунікативно-орієнтований підхід. Процес формування компенсаторної компетенції здійснюється відповідно до методичних принципів: принцип центрування на особі; принцип комунікативного вивчення; принцип ситуативного спілкування; принцип новизни; принцип домінуючої ролі вправ.Основними формами навчально-виховного процесу є одночасна та диференційована робота в парах, мікрогрупах, командах.

Система роботи припускає три етапи: ознайомлення, тренування, застосування. На *першому етапі* відбувається ознайомлення з видами компенсаторної компетенції. У ході ознайомлення студенти виконують орієнтовні вправи. На *другому етапі* відбувається тренування компенсаторної компетенції, яка здійснюється на рівні слова, словосполучення та тексту за допомогою відібраних речових моделей. *Третій етап* – застосування компенсаторної компетенції у мовленнєвій діяльності. Студенти готують діалоги, рольові ігри, повідомлення згідно з комунікативними задачами, ситуацією спілкування та спеціально розробленою пам'яткою. Як уже зазначалося, формування, розвиток КК здійснюється на основі комплексу вправ. Цей комплекс представлено групами вправ на реалізацію всіх базових стратегій:

І. Вправи на реалізацію лінгвістичних стратегій:

1.1 Вправи на реалізацію стратегії апроксимації:

– Вправи на формування вміння вживати родове поняття.

– Вправи на формування вміння вживати синоніми.

– Вправи на формування вміння застосовувати слова-субститути.

– Вправи на формування вміння вдаватися до перифрази.
1.2 Вправи на реалізацію стратегії перенесення:
– Вправи на формування вміння використовувати асоціації.
– Вправи на формування вміння застосовувати знання про словотворення.
1.3 Вправи на реалізацію аналітичної стратегії:
– Вправи на формування умінь робити різні види опису.
– Вправи на формування вміння парафразувати.
– Вправи на формування вміння використовувати короткі фрази.
– Вправи на формування вміння вживати коментар-інтерпретацію.
ІІ. Вправи на реалізацію стратегій досягнення:
2.1. Вправи на реалізацію стратегії звернення за допомогою:
– Вправи на формування вміння почати розмову і поставитипитання.
– Вправи на формування вміння звернутися за допомогою до мовного партнера.
2.2 Вправи на реалізацію стратегії продовження контакту:
– Вправи на формування вміння вибачитися за свою поведінку.
– Вправи на формування вміння порозумітися і подолати ситуації непорозуміння, нерозуміння.
ІІІ. Вправи на реалізацію паралінгвістичнихстратегій.

Кожна група вправ представлена відповідними типами вправ. Розглянемо цю типологію більш докладно. В основу типології вправ, спрямованих на формування і розвиток КК, нами було покладено діяльнісний підхід. Цей підхід, як відомо, розглядає будь-яку діяльність як трьохфазову структуру (спонукально-мотиваційна фаза, орієнтовно-дослідницька фаза і виконавча фаза). Тому слідом за І.Бім ми виділяємо такі основні типи вправ: 1. Орієнтовні вправи; 2. Виконавчі вправи; 3. Контролюючі вправи [1].

Орієнтовні вправи дозволяють створити орієнтовну основу для первинних мовних дій з навчальним матеріалом, тобто орієнтувати в способах діяльності. Виконавчі вправи націлені на здійснення власне компенсаторною діяльності. Тут можна виділити репродуктивні вправи (націлені на відтворюючу мовну діяльність) і продуктивні вправи (націлені на творчу діяльність). Репродуктивні і репродуктивно-продуктивні вправи припускають дії по відтворенню діалогів-зразків, різноманітні види їх модифікацій, конструювання діалогів на основі заданих реплік, інсценування діалогів, т.д.. Продуктивні вправи не управляються настільки жорстко з боку викладача або на основі посібника. Їх мета полягає в словоутворенні без опор з урахуванням власного досвіду студентів. Контролюючі вправи спрямовані на здійснення контролю і самоконтролю. Ці вправи мають місце на різних рівнях організації іншомовного матеріалу, а також при перевірці рівня сформованості КК.

Таким чином, компенсаторна компетенція є одним з найважливіших компонентів комунікативної компетенції і виступає в якості однієї з цілей навчання у вузі. Компенсаторна компетенція визначає мовну стратегію мовця в разі дефіциту мовних і мовленнєвих ресурсів, без неї неможливий процес комунікації. Під компенсаторною компетенцією розуміється здатність індивіда виходити зі скрутних комунікативних ситуацій внаслідок нестачі мовних чи мовленнєвих ресурсів за допомогою застосування компенсаторних стратегій і умінь.У результаті всебічного теоретичного вивчення та аналізу наукової літератури було розмежовано два поняття: «стратегія» і «вміння». Стратегія розуміється як діяльність, сукупність конкретних дій, а вміння – як морфологічна одиниця в системі цієї діяльності. Проведене експериментальне та дослідне навчання дозволяє стверджувати, що найважливішими умовами формування КК є цілеспрямоване комплексне формування компенсаторних умінь в рамках окремо взятої стратегії; подальший перехід до інших видів стратегій на основі засвоєних умінь; раніше підключення мовних вправ у ході роботи над названими вміннями.

Література:

1. Бим И.Л. Методика обучения иностранным языкам как наука и проблема школьного учебника / И.Л. Бим. – М.: Рус.яз., 1977. – 288 с.
2. Мильруд Р.П. Современные концептуальные принципы коммуникативного обучения на иностранный язык/ Р.П. Мильруд, И. Максимова // Иностр. языки в школе.– 2000–№ 4.– С.9–19.